

Kasdienio pasaulio fenomenologija (Ortegos y Gaseto *Preliminarios Meditacijos apie Don Kichotà* interpretacija)

Dalius Jonkus

*Vytauto Didžiojo universitetas,
Filosofijos katedra, K. Donelaičio g. 52,
LT-44244 Kaunas
jonkus@takas.lt*

Straipsnyje analizuojama Ortegos y Gaseto kasdienio pasaulio fenomenologija. Kasdienis pasaulis fenomenologiškai turi būti aprašytas iš būnančio šio pasaulio perspektyvos. Tačiau kasdienio pasaulio fenomenologija nesutampa su kasdieniu buvimu pasaulyje. Filosofinė nuostata reikalauja pasižiūrėti į save kaip esantį pasaulyje „iš dalies“. Tokiu būdu fenomenologinė kasdienės patirties refleksija išryškina pasaulio struktūrą sąryšiu su sąmonės struktūromis. Straipsnyje daroma išvada, jog Ortegos meditacijos apie kasdienį pasaulį pasitelkiant „giris“ pavyzdžiu atitinka Edmundo Husserlio apmąstymus apie fenomenologinį metodą knygoje „Idėjos apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją“.

Raktažodžiai: fenomenologija, suvokimas, kasdienis pasaulis, refleksija, fenomenologinė redukcija, sąmonės struktūros

„Vis dėlto mes turėtume ir privalėtume siekti, kad benddami naują žingsnį teisingai aprašytume tai, ką mes iš tikrųjų matome iš mūsų požiūrio taško net ir tada, kai jau atliktas pats rimčiausias tyrinėjimas. Mes elgiamės taip, kaip elgiasi keliautojas jam nepažįstamoje pasaulio dalyje. Jis skrupulingai aprašo viską, ką sutinka savo dar nepraeituose keliuose, kurie ne visada būna trumpiausi“.

Edmundas Husserlis

AVADAS

Ortegos y Gaseto Meditacijos apie don Kichotà prasideda nuo antraštėje pateikto klausimo, kurį suformulavo Kohenas: Ar Don Kichotas yra tik poezija? Kodėl Ortega savo apmąstymus pradeda tokiu klausimu? Šio klausimo potekstė ima aiškėti, kai pradėdame skaityti preliminarą meditaciją, ir nustembame. Autorius filosofino traktato pradžioje leidžiasi į poetinius savo pasivaikdėiojimų aprašymus ir todėl kyla klausimas – kuo čia dėta filosofija? Ar savo patirtų išpildymą aprašymas yra tik retorinė priemonė, ar tai naujas būdas pamatyti mus supantą pasaulį? Reikia turėti omenyje, kad Meditacijos apie Don Kichotà – tai pirmoji Ortegos knyga, kurioje jis suformuluoja savąjį gyvenimiško proto viziją. Tai nėra filosofinė doktrina klasikine prasme, bet greičiau fenomenologinis mokymas kaip pamatyti ir patirti pačius daiktus. Kaip teigia Husserlis, norint išmokyti matyti, atskirti ir aprašyti tai, kas randasi mums prieš akis, mums dar reikia ypatingai sunkiai studijuoti (Husserl 2002: 3). Kitaip tariant, fenomenologinis daiktų

pamatymas – tai nėra tiesioginis spoksojimas į daiktus. Fenomenologinis požiūris nesutampa su kasdieniu daiktų apžiūrėjimu. Fenomenologinėje nuostatoje turime pamatyti ne tik pačius daiktus, bet ir tai, kaip juos matome, turime išgyti reflektuojančią žiūrą. Ne veltui Husserlis šalia matymo mini atskirimą ir aprašymą. Paėiame matymo akte jau dalyvauja refleksija, be kurios negalėtume atskirti vieno daikto nuo kito, negalėtume aprašyti to, kaip tie daiktai matyti. Tačiau jei fenomenologinis požiūris į pasaulį nesutampa su kasdieniu buvimu pasaulyje, tai kaip galima kasdienio pasaulio fenomenologija?

FENOMENOLOGINĖ REDUKCIJA KAIP SUGRĄŽIMAS PRIE GYVOSIOS PATIRTIES

Pasiūrėkime, kaip Ortega sprendžia kasdienio pasaulio fenomenologijos problemą. Siūloma pradėti nuo konkretaus pavyzdžio analizės. Kaip galima pamatyti girią arba miestą? Tiksliau, Ortega klausia, kiek medžių sudaro girią ir kiek namų miestą? Reikalas tas, kad medžiai, būnant girioje, visada užstoja girią, o

namai, vaikdėiojant po miestà, neleidžia pamatyti miesto. „Tikroji giria susideda iš medžių, kurių nematau. Giria yra nematoma natūra...“ (Ortega y Gasset 1999: 25).

Siekiant akivaizdumo panagrinėjime miesto pavyzdà, kurà Ortega tik pamini, taèiau plaèiau jo nenagrinėja. Ðtai vaikdėiodami miesto gatvėmis mes matome atskirus namus, vaþiuojanèius automobilius, skubanèius þmones, taèiau paties miesto nematome. Jis visada kiek tolièiau, taèiau patekà á kità skersgatvã mes vèl matome tiktai miesto fragmentà. Jei pakeisdami apþvalgos perspektyvã, pasilypèsime ant kalvelės ir apsiþvalgysime, net ir iš ten miesto nepamatysime. Pamatysime namø stogus, kyðanèiø baþnyèiø bokštus, besistiebianèius dangoraiþius. Jei pakilsime skrydþiui ir bandysime pamatyti miestà iš dangaus aukøtybiø, tai ir vèl teks nusivilti. Mes matysime gatviø tinklà ir jomis judanèius taðkelius ar atskirø rajonø masyvus, taèiau pats miestas liks „nematoma natūra“. Kaþkã panaðaus išvystume ir þvelgdami á miesto þemèlapã, kuris dël savo abstraktumo niekada negalės atstoti gyvo sàlyèio su miestu, tø áspûdingø architektûros detaljø, tos garso kakafonijos, kvapø maiðaties ir nuolatinės vibracijos. Galima daryti iðvadà, jog miestas kaip ir giria nei vienoje perspektyvoje nepasirodo kaip toks. Jis visada matomas tik kaip fragmentas, kaip viena ar kita jo pusė, o pats jis slepiasi ir lieka paslaptingas kaip legendinë miesto dvasia.

Ortega nenagrinėja girios iš abstraktios perspektyvos. Ji pabrèþtinai susitelkia ties tuo, kaip giria reiðkiasi bûnant paèioje girioje. Ðis sugrãþimas prie gyvenimiðkos patirties yra principinis. Taip iðvengiama idealistinio atsiribojimo nuo betarpiðkos ir kasdienės patirties. Tiktai atlikà fenomenologinã redukcijã ir atsisakà objektyvistinio poþiûrio „iš ðalies“ galime suprasti mus supanèio pasaulio prasmã. Pakeisdami áprasto þiûrėjimo kampã galime pastebėti ir reflektuoti savàjà stebėjimo taðkã bei tai, kaip reiðkiasi iðgyvenami fenomenai. Giria pasirodo per medþius, miestas per namus, o pasaulis per aplinkinã pasaulã. Ar toks buvimas girioje ar mieste, kuriam bûdingas nuolatinis akiraèio ribotumas, nereiðkia mûsø faktinio pasmerkumo? Ar bûdami mieste mes taip ir nepamatysime miesto? Ar tai nereiðkia, jog laikydamiesi ðios iðvidinės perspektyvos mes paèià miesto idèjà paverèiame gryna chimera? Ortegos pastebėjimu girios suvokimas negali bûti apribotas vienu kuriuo aktualios percepcijos aktu: „Bet kurioje girios vietoje giria yra galimybė. Ji yra vienas iš takeliø, kuriuo galėtume eiti; ðaltiniuota vietovė, iš kur silpnas garsas pasiekia mus ir patenka á tylos glėbã ir kuriã galėtume rasti uþ kelio þingsniø; ataidinèios giesmiø trelės, toluomoje atliekamos paukðeiø, tupinèiø ant ðaknø, po kuriomis galėtume pasėdėti. Giria yra visuma galimø mûsø veiksmø, kurie relizuoti prarastø tikràjà vertã. Visa ta, kã matome ðalia savęs girioje, yra tik pretekstas paslėpti ir atitolinti likusiã jos dalã“ (Ortega y Gasset 1999: 26). Giria pasirodo kaip galimy-

bė eiti vienu iš takeliø. Taigi giria yra duota kaip susipinanèiø pasvaikdėiojimo takeliø visuma, kuri atsiskleidþia konkreèiai pasirinkto takelio perspektyvoje. Eidamas vienu takeliu að numanau ir kitus takelius kaip girios gelmės suvokimo galimybã. Be to, galiu girdėti paukðeiø èiulbesã lyg kvieèiantã prisėsti po prieglobstã teikianèiø medþiø ðakomis. Taèiau visa ði paslaptingos girios atmosfera gali iðgaruoti, kai tik realizuotume visus savo galimus veiksmus vienu metu. Tai bûtø tolygu dieviðkam þvilgsniui, kuris gali matyti viskã kiaurai arba matyti iš visø galimø perspektyvø. Tai þvilgsnis, kuriam neegzistuoja pavirðiaus ir gelmės perskyra, tai þvilgsnis, kuris nebepiriridtas prie jokios konkreèios perspektyvos ar poþiûrio taðko. Tokiam þvilgsniui nebûdingas þmogiðkas prasmės suvokimo siekis.

Taigi girios tikrovė fenomenologinės redukcijos dėka pasirodė esanti ne gamtinė ir natūrali tikrovė, bet „prasmės vienovė“. Giria kaip prasmės vienovė visada suponuoja teikianèios prasmės sàmonės egzistavimã. Kitaip sakant, giria grãþinant jã prie gyvos patirties ðaltinio atsiskleidþia ne kaip natūrali, bet kaip prasminė realybė. Ar objektyvios ir natūralios tikrovės suspendavimas nereiðkia idealistinio uþsidarymo savosios sàmonės kiaute? Fenomenologija nesiekia paneigti pasaulio tikrovės, siekiama paðalinti tiktai vienas ir ribotas jos interpretacijas. Teigdami natūralø girios egzistavimã kaip pirminã realybã mes uþtvèriame kelius jos prasmės pamatymui. Ten, kur giria yra pirmapradiðkai natūrali tikrovė, mes negalime pastebėti, kad paèiam girios buvimui yra bûdinga prasmė ir kaip pastaroji yra ásiðaknijusi sàmonėje.

ESMĖS IR FAKTO SÀRYÐIS

Bûti girioje reiðkia matyti, kaip tai, kas matoma, slepia tai, kas nematoma. Nematomybė ir paslėptis nėra neigjama girios savybė. Prieðingai, giria yra galima tiktai todėl, kad yra nematoma. Prisiriðdami prie pavirðiaus aiðkumo ar gelmės paslapties mes panaikiname þmogiðkã esmės áþvalgos galimybã. „Skirianèiasias esmės intuicijas atitinka esminiai sàryðiai tarp „egzistencijos“ (èia akivaizdþiai individualaus ðtai – buvimo prasme) ir „esmės“, tarp fakto ir eidoso“ (Husserl 2002: 12). Tai, kas yra dalykas, atsiskleidþia per tai, kaip jis yra. Eidosas atsiskleidþia individualiame ir faktiðkame buviniø egzistavime man. Kita vertus, ir pats individualus dalykas man visada pasireiðkia esminio struktûro ir sàryðio kontekste. Vadinasi, faktai yra susiję su esmės struktûromis ir ði tvarka atsiskleidþia faktø duoties pobûdyje. Kaip pastebi Waldenfelsas: „Visuotinybė visada jau dalyvauja þaismėje, pavyzdþiui, tada, kai mes girdime aukðtã „do“ arba pastebime apvalø dalykã, atrapãstame veidã, pasinaudojam vardu arba pastebime automobilio „markã“. Visuotinybė dalyvauja patirtyje, kaip figûros dalyvauja inkrustracijoje, kuri toms figûroms suteikia ypatingã fiziognomikã“ (Вальденфелс 1999: 151).

Ortegos apmąstymai apie gelmės ir paviršiaus tarpusavyje sąryšą atitinka fenomenologinį eidoso ir fakto sąryšio aprašymą. Matomi ir liečiami dalykai savo raiška atskleidžia gelmės ir vidujybės matmeną, kuris tiesiogiai nei pamatomas, nei paliečiamas. Dalykų paviršiuje randame nuorodas, kas juose glūdi, tačiau vidus niekada netampa toks akivaizdus kaip išorė. Net jei mes daiktą suskaidysime ar perpjausime, mes neradime pačios gelmės. Ji visada liks pridengta nauju paviršiaus sluoksniu. Vadinasi, gelmės matymas kaip ir esmės sąvalga negali būti tapatinamas su priėjimo jutimine funkcija. Gelmės sąvalga negalima be ją paslepiančio paviršiaus, o paviršius nematomas be nuorodų, kaip struktūruojančią gelmę. Gelmės ir paviršiaus dialektikos apmąstymas atskleidžia empiristinių ir intelektualistinių pastangų paaiškinti suvokimo esmę bergėdumą.

Empirizmas teigia, jog bet koks žinojimas turi remtis patirtimi. Pastaroji suprantama kaip juslinis natūralus daiktų suvokimas. Pagrindinė empiristinės argumentacijos klaida yra tai, kad vietoje „sugrupavimo prie daiktų“ kaip jie duoti gyvoje patirties tėkmėje postuluojama juslinės patirties abstrakcija, kuri, pasak Husserlio, yra „apriorinė spekuliatyvinė konstrukcija“ (Husserl 2002: 35). Fenomenologijos požiūriu reikalavimas „sugrupuoti prie pačių daiktų“ reikalauja siekti išsivaduoti nuo prietarų pačios patirties atžvilgiu. Tik taip taip galima pasiekti betarpišką „matymą“, kuris bus ne jusliniais duomenimis apribotas priėjimas, bet „matymas“ kaip pirminių dalykų duoties sąmonė. Fenomenologija atmeta empiristinę patirties sampratą visų pirma todėl, kad empirikai neigia „idėjas“, „esmes“ ir „esmės paįminimą“. Atmetamas toks požiūris, kuris „girią“ ir „miestą“ suvokia kaip tikrovėje neegzistuojančią abstrakciją, juslinio paįminimo procese suformuotą vaizdiną. Intelektualistinė pozicija, nors ir neigia empirizmą, taip pat nepaaiškina esmės suvokimo. Intelektualistai pripažįsta apriorinio, grynojo mąstymo egzistavimą, nes būtent jo dėka esą konstruojamos esmės. Tačiau gryoji sąvalga ir gelmės pamatymas jiems atrodo neracionalus dalykas.

Grįpdami prie Ortegos samprotavimo apie gelmę ir paviršius galime pastebėti, kad jis kalbėdamas apie gelmės sąvalgą akcentuoja ne pasyviai jutiminą priėjimą, bet aktyviai interpretuojantį matymą: „Nereikia griebtis subtilių ir metafizinių objektų, kad parodytume, jog daiktai reikalauja skirtingais būdais, bet kiekvienas savo tvarka. Aišku yra ne tik tai, kas matoma. Taip pat aiškiai pastebime trečią kūno matmeną kaip ir kitus du, tačiau jei nebūtų kito būdo matyti, tik pasyvus tiesus įvilgnis, daiktai arba tam tikros jų savybės mums neegzistuos“ (Ortega y Gasset 1999: 28).

Kokios sąmonės struktūros atsiskleidžia reflektuojant stebimų daiktų duoties tvarką?

SĄMONĖS STRUKTŪROS

Atlikdami fenomenologinę redukciją ir atsigrępdami į patirties tėkmę bei joje išgyvenamus dalykus nau-

dojamės refleksija. Refleksija fenomenologine prasme yra būdas, kuriuo galime priartėti prie patirties duotų pačių daiktų. Tikrai sugrupdami prie gyvosios patirties galime aptikti grios prasmę ir kartu pastebėti, jog ji duota kaip paviršiuje paslėpta gelmė. Tačiau stebėdami, kaip gelmė reikalauja paviršiuje, galime reflektuoti tokioje raiškoje dalyvaujančias sąmonės struktūras. Ortega aprašo kaip konstitutuojasi grioje girdimų garsų tolima ir artuma. Iš visų grios garsų jis išskiria prie kojų žiūrlenančio upelio ir volungės giesmės garsus. Tačiau iš garsų intensyvumas priklauso nuo to, kaip kreipia dėmesį klausytojas. Nukreipus dėmesį nuo upelio žiūrlenimo ir volungės giesmės į kitus garsus pirmieji praranda intensyvumą. Aplinka nebeužpildoma jais kaip anksčiau. Upelio žiūrlenimas ir volungės giesmė prislopsta, sunyksta ir atsitraukia. Vadinasi, klausia kaip ir regėjimas yra aktyvus suvokiamų dalykų interpretuotojas. Nuo klausos pakraipos priklauso, ar garsai bus girdimi kaip artimi, ar kaip tolimi. Jei suvokimas būtų pasyvus, tai girdimų garsų tolimas ir artumas negalėtų keistis. Būtent klausia ir klausymo nuostatos suteikia garsams virtualią plėtotę. Jei girdėjimas nebūtų aktyviai interpretuojantis, tai visi garsai egzistuos viename plane. Sąmonės aktai yra visada susiję su tuo, kokią prasmę išgyvena dalykai: „Vadinasi, tolimas yra tam tikrų besireiškiančių dalykų virtuali savybė, kurią jie išgyvena tik subjekto dėka. Garsas nėra tolimas, tokia jį padarau. Analogiškos refleksijos tinka ir kalbant apie vizualų medžiagą, apie grios žirdies ieškančius takelius. Tolimo plano gylis egzistuoja mano dėka, nes jis gimsta iš santykių struktūros, kurią mano protas sukuria tarp vieno ir kito jutimū“ (Ortega y Gasset 1999: 30). Husserlis, apmąstydamas šias santykių struktūras, išvardija jas kaip noezės ir noemos sąryšą. Pasak jo, visus išgyvenimus mes galime reflektyviai apšvelgti nukreipdami savo dėmesį arba į išgyvenimo kaip sąmonės akto, arba į išgyvenamo dalyko kaip sąmonės objekto pobūdį. Reikėtų tik dar kartą priminti, kad toks virtualaus sąmonės objekto pobūdžio stebėjimas galimas tikrai atlikus fenomenologinę redukciją, t. y. suspendavus objektyvaus ir nuo manęs nepriklausančio pasaulio realybės postulavimą.

KAIP TIESOS NEPASLĖPTIS NUO VIEŠIA PROTO IR TIKROVĖS SĄRYŠĄ?

Apmąstydami, kaip gria reikalauja pasivaikščiojimo joje metu, mes kartu su Ortega pastebime, jog grios atverties ir paslėpties žaismė skleidžiasi prieš mūsų akis kaip patrauklus spektaklis. Ši žaisminga raiška ne tik mus sudomina savo paslaptingu patrauklumu, bet ir duoda reikšmingą pamoką. Kokia prasme galime kalbėti apie grios pedagogiką? Kodėl pasauliui būdingas ne tik erotiškas patrauklumas, bet ir pedagoginis aliuziškumas? Pedagoginės aliuzijos žiuo atveju reikalauja, jog pasaulis pilnas ženklių, kurie patys nurodo

kaip turi būti suprantami. Penklai ne tik nurodo, kaip turi būti skaitomi, bet ir atskleidžia savo reikšmę. Reikšmė atskleidžiama tikrai tiems, kurie gyvenina nurodymus ir patys asmeniškai patiria atradimo prašviesėjimą: „Jei kas nori pasakyti mums tiesą, nereikia jos atskleisti: pakanka užsiminti apie ją trumpu gestu, ore pratęsiančiu idealią trajektoriją, kuria mes patys ateitume iki tos tiesos šaknų. Kartą atrastos tiesos gyvena utilitarinė apvalkalė; jos domina mus nebe kaip tiesos, bet kaip naudingi receptai. Tiesai būdingas staigus prašviesėjimas esti tik jos atradimo akimirka. Todėl graikiškas jos atitikmuo *aletheia* reiškia iš esmės tą patį, ką vėliau reikiškė žodis *apocalypsis* – t. y. atradimą, atvėrimą, net atidengimą, ūdo ar apdangalo nuėmimą“ (Ortega y Gasset 1999: 30–31). Ortega eia kalba apie tokią tiesos sampratą, kuri yra implikuota pasaulyje kaip paties pasaulio racionalumo struktūra. Tai tokia pasaulio sąmonė, kurios abu nariai suponuoja atvertą ir nepaslyptą kaip būtina jėgą sąryšio priedaidą. Ketvirtajame Preliminarios meditacijos apie Don Kichotà skyrelyje Ortega pateikia fenomenologinę tiesos sampratą. Joje akcentuojama pasaulio ir sąmonės koreliacija ir akivaizdus subjekto išgyvenimas, kuriame realizuojasi ir aktualizuojasi tiesos atvirumo nušvitimas. Pasaulis nurodo, kaip turi būti supratas, bet šis supratimas reikalauja individualių pastangų ir nesuinteresuoto, neutilitarinio požiūrio į tiesą. Ortegos pasakymas „Kas nori išdėstyti mums tiesą, turi padaryti taip, kad ją atrastume patys“ (Ortega y Gasset 1999: 31) išreiškia pačią pedagogikos esmę. Išmokyti šiuo atveju reiškia ne perdėti š kitų galvas tam tikrą faktinių žinių skaičių, bet parodyti, kaip mokinys gali pats pamatyti ir išgyventi mokytojo nurodomus dalykus.

Šiandien pastebėti, jog Heideggeris fenomenologiskai apmąstydamas kasdienio pasaulio raišką nepriklausomai nuo Ortegos prieina tą pačią išvadą apie tiesos kaip nepaslypties fundamentalią reikšmę. Toks dviejų mąstytojų atradimo panašumas mums bus suprantamas, jei atsivėlgsime, jog abu jie remiasi Husserlio fenomenologija. Knygos *Idėjos apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją* ketvirtoje dalyje, pavadintoje *Protas ir tikrovė*, Husserlis nagrinėja pamatinę struktūrą, kuri persmelkia visas intencionalias struktūras. Kalbama apie dviejų būties regionų, kurie tradiciškai buvo supriešinami, esminą sąryšį. Fenomenologinė redukcija kaip atsigręžimas į sąmonę neapriboja fenomenologinio tyrimo vien grynios sąmonės tyrinėjimais. Esminis sąmonės aprašymas yra galimas tikrai tada, kai sugręžtame prie aprašymo to, kas duota sąmonėje. Taigi sąmonės koreliatas, kaip teigia Husserlis, yra neatskiriamas nuo pačios sąmonės (Husserl 2002: 265). Jei transcendentalinėje plotmėje sąmonės aktai ir sąmonės objektai yra neperskiriami, tai ir tiesa negali būti randama niekur kitur kaip tik šiame konkrečiame santykiuje. Husserlio fenomenologijoje tiesa tematizuojama akivaizdumo terminais visada turint omenyje pirmąją proto ir tik-

rovės sąryšį, tuo tarpu Ortega, kaip ir vėliau Heideggeris, tiesą apibūdina kaip atvirumą bei nepaslyptą Pastarojoje sampratoje akcentuojamas ontologinis tiesos pobūdis ir tai, kad sąmonė bei pasaulis yra pirmąją susiję. Galima daryti išvadą, jog tiesa kaip akivaizdumas ir tiesa kaip pasaulio atvirumas yra genetiškai susijusios sampratos, tikrai vienoje akcentuojama subjektyvioji, o kitoje objektyvioji tiesos pusė. Be abejo, subjektyvumas ir objektyvumas šioje transcendentalinėje pasaulio sąmonės plotmėje praranda savo ankstesnę priešingybę prasmę.

KAIP GALIMA KASDIENIO PASAULIO FENOMENOLOGIJA?

Apšvelgdami Ortegos nueitą kelią pirmuose keturiuose Preliminarios meditacijos apie Don Kichotà skyriuose galime pastebėti, jog jis sutampa su Husserlio fenomenologijos keliu, aprašytu pirmajame *Idėjų apie grynąją fenomenologiją ir fenomenologinę filosofiją* tome¹. Tad galime paklausti: O kas gi eia pasiekta? Ortega apmąsto kelią, kuriuo eidami galėsime suprasti mus supantą kasdieną pasaulį. Husserlis aprašo pačios fenomenologijos metodą arba grynąją fenomenologiją kaip būdą spręsti švairias filosofines problemas. Ortega iškart pradeda nuo fenomenologinės redukcijos kaip sugręžimo prie gyvosios patirties, kadangi tik šioje perspektyvoje pasaulis turi gyvenimišką prasmę. Tikrai giria, kurią suvokiame būdami joje, yra reikšminga visa kūniškų virpesių, garsų, kvapų ir vaizdų švairovė. Girios reikšmė atsiveria priklausomai nuo to, koką girios takelį iš visų galimų mes pasirinksim. Vadinasi, Ortega net ir nevartodamas specifinių fenomenologijos terminų, pademonstruoja, jog fenomenologinė redukcija radikaliai keičia matymo pobūdį ir leidžia į pasaulį pažvelgti ne kaip į objektyvų natūralių daiktų rinkinį, kuriam priklausom ir mes patys, bet kaip į reikšmingą visumą, duotą individualaus gyvenimo perspektyvoje.

Husserlis fenomenologinės redukcijos ir natūralaus pasaulio suskaidymo problemą nagrinėja antrajame *Idėjų* skyriuje, kuris vadinasi *Pamatinis-fenomenologinis svarstymas*. Šis skyrius prasideda nuo natūralios nuostatos pasaulio aprašymo. Dvidešimt septinto paragrafo pavadinimas – *Natūralios nuostatos pasaulis: ad ir mano aplinkinis pasaulis*. Pasaulis aprašomas iš pirmojo asmens perspektyvos, todėl pasaulis pasirodo ne kaip objektyvus daiktų rinkinys, bet kaip aplinkinis pasaulis. Paragrafo pavadinimas primena ir paties Ortegos suformuluotą filosofijos principą – „Ad esu ad ir mano aplinkybės“. Kuo gi skiriasi Husserlio pateiktas aplinkinio pasaulio aprašymas ir ortegiškoji aplinkybių refleksija? Husserlis, aprašydamas aplinkinį pasaulį, pastebi, kad jis yra

¹ Pirmasis šis dviejų veikalų akivaizdus struktūrinis panašumas nurodė ispanų fenomenologas Javier San Martin, [p.: San Martin 1999.

duotas patyrimė. Daiktø ávairovės esamybė atsiskleidžia per juslinius suvokimus, mąstymo ir valios aktus. Ða pasaulá patirtyje aptinku ne tik kaip daiktø, bet ir kaip gyvø bũtybiø pasaulá. Dar daugiau aplinkinio pasaulio suvokimas nėra apribotas aktualiu suvokimo lauku. Jam priklauso galimi suvokimai ir vaizduotės objektai. Kadangi aplinkinis pasaulis yra neribotai nutásas á begalybá, tai jo aktualø ir daugmaþ aiðkø suvokimo lauká supa neaiðkiai suvokiamas nepibibrėptos tikrovės horizontas. Kitaip tariant, aktualiai suvokiamas aplinkinis pasaulis yra panirás prisiminimø, lũkesiø, neaiðkiø galimybiø rũke. Net ir kaitaliodamas savo stebėjimo perspektyvą ar aktualizuojamas jo ávairiø laikø esamybė að lieku susietas su tuo paėiu pasauliu. Taigi pagrindinis natũralios nuostatos trũkumas, pasak Husserlio, – tai nesugebėjimas reflektuoti savo pririðtumo prie konkretaus pasaulio. Jei að suvokiu save tik kaip duoto pasaulio grandá, esu faktiðkai pririðtas prie ðio pasaulio taip, kad net nebesuvokiu ðio pasaulio priklausomybės nuo savosios suvokimo perspektyvos. Taigi Husserlis pirma áveda natũralios nuostatos pasaulá, o po to ragina já susk liausti. Ortega ið pat pradþiø savo buvimà pasaulyje suvokia kaip reflektyvø iðėjimà uþ jo ribø, kai tampa akivaizdi paties pasaulio ir jame gyvenanėio bei já suvokianėio subjekto abipusė priklausomybė. Ðiá mintá Ortega átvirtina savo formuluojamoje tezėje: „Að esu að ir mano aplinkybės. Jei neiðgelbėsiu jø, tai neiðsigelbėsiu ir að pats“².

Preliminarios meditacijos antrajame skyrelyje Ortega nagrinėja gelmės ir pavirðiaus sáryðá, kuris atitinka Husserlio *Idėjø* pirmájà skyriø pavadinimu *Esmė ir esmiðkas paþinimas*. Taigi Ortega pradeda nuo fenomenologinės redukcijos ir tik po to pristato esmės paþinimo problematiká, o Husserlis pradeda nuo esmės paþinimo ir po to pateikia svarstymus apie fenomenologiná redukcijá. Galime svarstyti kiek svarbus yra eilės tvarkos sukeitimas? Kodėl Ortega, nors ir sekdamas Husserliu ir jo fenomenologinio metodo pristatymu, vis dėlto pradeda nuo fenomenologinės redukcijos, o ne nuo esmės paþinimo? Mano manymu, esmės ávalga geriau suprantama turint omenyje fenomenologinės redukcijos specifika. Be to, ir pats Husserlis *Idėjø* antrojo skyriaus pavadinimu nurodo, kad bũtent fenomenologinė redukcija yra pamatinė fenomenologinio metodo sampratoje. Todėl fenomenologinės redukcijos perkėlimas á pirmájà vietá Ortėgos meditacijose iðryðkina jos metodiná svarbá. Eideitinės redukcijos neatsisakoma, taėiau ji pajungiam fenomenologinei redukcijai. Kita vertus, suprantama, jog Husserlis savo *Ávadà á fenomenologijá* pradeda nuo esmės paþinimo apmástymo norėdamas parodyti fenomenologijos tástinumá ir *Loginiø tyrinėjimø* bei *Idėjø* sáryðá. Taigi iðkeldamas esmės paþinimá á pirmájà vietá jis ne tiek sumenkina fenomenologi-

ną redukcijá, kiek sprendþia pirmojo ir antrojo fenomenologijos etapo perimamumo ir tástinumo problemas³.

Treėiojo ir ketvirtojo skyriø tematika tiek Ortėgos *Preliminarioje meditacijoje*, tiek Husserlio *Idėjø* pirmajame tome sutampa. Treėiajame skyriuje analizuojamos sámonės struktũros ir sámonės aktø (noeziø) bei sámonės objektø (noemø) koreliacija. Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama, kokiomis prielaidomis remiantis galima minėtas sámonės struktũras laikyti paties pasaulio struktũromis. Pastarásias pasaulio sámonės struktũras Ortega pavadina „transpasauliais“.

IÐVADOS

Ortega y Gassetas kasdiená pasaulá analizuoja pasitelkdamas fenomenologiná suvokimo apraðymá. Girios suvokimo metodinė analizė sutampa su kasdienio pasaulio patyrimo fenomenologija. Fenomenologinis apraðymas suponuoja objektyvaus pasaulio susk liaudimá, nes tik tokiu bũdu iðryðkėja paties suvokianėio subjekto dalyvavimas suvokiamø dalykø raiðkoje. Pavirðiaus ir gilumos analizė leidþia suprasti, kaip daiktø duoties tvarka yra susijusi su sámonės struktũromis. Kasdienio pasaulio prasmė atskleidþia betarpiðko patyrimo refleksija, kuri savo ruoþtu suponuoja pasaulio tvarkos ir sámonės struktũrø koreliacijá.

Kasdienis pasaulis, kuriame atrandame save jau esanėius, gali bũti suprastas einant ne paėiais trumpiausiais keliais. Kasdienio pasaulio fenomenologinis tematizavimas suponuoja fenomenologinio metodo kaip priėjimo prie ðio fenomeno apmástymá. Kasdienis pasaulis Husserlio fenomenologijoje ið pradþiø analizuojamas kaip natũralios nuostatos pasaulis. Tai, kad siekdami fenomenologinės nuostatos turime susk liausti natũralios nuostatos pasaulá, nereiðkia, jog kasdienio pasaulio fenomenologija negalima. Tiktai reflektuodami ir tematizuodami savo natũralaus sáryðio su pasauliu savaimė suprantamumá galime ágyti fenomenologinės þiũros sugebėjimø. Todėl kasdienio pasaulio fenomenologija nesutampa su kasdieniu buvimu pasaulyje. Ieðkodami buvimo kasdieniame pasaulyje prasmės mes suardome kasdienybės tėkmė „nesavalaikiais apmástymais“, ágyjame nekasdieniðkai másiá þiũrà, tampame dėmesingi tam, kas anksėiau mums buvo savaimė suprantama.

Gauta 2005 07 27

Literatũra

1. Husserl, E. 2002. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
2. Jonkus, D. 2000. „Racionalumo problema Husserlio fenomenologijoje“, *Emogus ir þodis* 4: 4–12.

² Apie ðiá Ortėgos tezė ir jos sáryðá su kasdienybės fenomenologija þr.: Jonkus 2002.

³ Apie Husserlio fenomenologijos etapus þr. Jonkus 2000.

3. Jonkus, D. 2002. „Kultūra ir kasdienybė Ortegos y Gaseto filosofijoje“, *Tomizmas ir filosofijos ateitis*. Vilnius: Logos, 243–249.
4. Ortega y Gasset, J. 1999. „Meditacijos apie Don Kichotà“, *Ortega y Gasset Mūsų laikø tema ir kitos esė*. Vilnius: Vaga.
5. San Martin, J. 1999. *Teoría de la cultura*. Madrid: Síntesis.
6. Á. 1999. *Ì î ò è á - ó æ î ã ï. Ì è í ñ è: Ì ð ï ï è è è è*.

Dalius Jonkus

THE PHENOMENOLOGY OF THE EVERYDAY WORLD

S u m m a r y

The everyday of world phenomenology Ortega y Gasset is analyzed. Everyday world's phenomenology is described

from a “being in this world” perspective. However, everyday world's phenomenology does not coincide with just being in this world. A philosophical attitude requires to look at yourself being in this world from “outside”. Thus, reflection of phenomenology's everyday experience reveals a connection of the world structure with the structure of consciousness. The analysis perfunctoriness and profoundness allows us to understand how the order of things appear to us and is connected with the structures of consciousness. Conclusion: Ortega's meditations about the everyday world and his example of forest coincide with Edmund Husserl's cogitations about the method of phenomenology in his book *Idea I*. To explore the everyday world from a phenomenological perspective, reflection on the phenomenological method is proposed as an approach to the description of the phenomena.

Key words: phenomenology, perception, everyday world, reflection, phenomenological reduction, structures of consciousness